

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Кафедра конституційного права України

Узгоджено:

Проректор

з навчально-методичної
роботи

Комаров В.В.

СИЛЛАБУС

навчальної дисципліни

«ПОЛІТИЧНИЙ ПРЕДМЕТ КОНСТИТУЦІЇ»

для аспірантів

(підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії)

(вибіркова)

Рівень вищої освіти – третій освітньо-науковий рівень

Ступінь вищої освіти – доктор філософії

Галузь знань – 08 «Право»

Спеціальність – 081 «Право»

Харків – 2020

Силлабус навчальної дисципліни «Політичний предмет конституції»
галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 «Право», третій освітньо-
науковий рівень (доктор філософії)

Статус: дисципліна вільного вибору аспіранта

Семестр: 3

Розробники:

(Слінько Тетяна Миколаївна, завідувачка кафедрою конституційного права України, доцент, кандидат юридичних наук; Речицький Всеволод Володимирович, доцент кафедри конституційного права України, кандидат юридичних наук).

Затверджено на засіданні кафедри конституційного права України

Протокол № 9 від 30 квітня 2020 р.

Завідувач кафедри Т.М. Слінько

Зміст

1. Вступ	4
2. Анотація програми та основні теми навчальної дисципліни	10
3. Вимоги викладача	13
4. Контрольні заходи результатів навчання.....	14
5. Показники академічної активності та додаткових освітніх досягнень здобувачів	17
6. Інформаційне забезпечення самостійної роботи здобувачів	18

1. Вступ

Контакти: телефон кафедри – **704 – 92 – 89**, email - **constlaw@nulau.edu.ua**,
constlaw@ukr.net

1. Данні про викладачів, які викладають цей курс:

Речицький Всеволод Володимирович - к.ю.н., доцент

Консультації проводяться викладачами на кафедрі за розкладом чергувань.

2. Цілі та завдання навчальної дисципліни.

Мета курсу – комплексна. Зокрема, передбачається ввести молодих дослідників у світ конституційних аспектів політичної активності (свідомо активної чи пасивної поведінки) людей, громадських організацій (партій) та національних держав.

Передбачається переконливо продемонструвати, що предметом будь-яких органічних конституційних відносин є політична активність; дослідити коло питань про поняття, джерела, структуру такої активності та її основні види. Передбачається суттєво поглибити та систематизувати знання про юридичну природу політичних конституційних прав людини, їх співвідношення з міжнародно визнаними документами про політичні права і свободи людини.

Таким чином, даний курс для аспірантів передбачає: а) дослідження феномену політичної активності (поняття, джерела, структура, основні види); б) вивчення особливостей еволюційної, революційної, теоретичної, масової, індивідуальної, конструктивної, деструктивної, векторної та хаотичної політичної активності; в) аналіз політичної свободи як органічного фундаментального фактору політичної активності; г) дослідження співвідношення, так званих, органічних, з одного боку, та формально-юридичних – з іншого, норм політичної поведінки; д) аналіз складових («аксіом») євроатлантичного конституціоналізму в їх поєднанні з нормативним потенціалом конституційного права України; ж) розгляд можливих перспектив розвитку Конституції України та національного конституційного права в сфері політичних правовідносин.

Передбачається поглиблене вивчення сучасних підходів до природи конституційних політичних прав і свобод людини; критичний аналіз правових позицій Конституційного Суду України та ЄСПЛ з проблем

гарантування політичних прав і свобод; окреслення конкретної проблематики конституційного закріплення політичних прав людини в контексті євроінтеграційних намірів та процесів в Україні.

3. Місце навчальної дисципліни у структурі освітньо-професійної програми:

«Політичний предмет конституції» є вибірковою освітньою навчальною дисципліною освітньої програми підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни відповідно до її дидактичної структури та мети є: ввести молодих дослідників у світ конституційних аспектів політичної активності (свідомої поведінки) людей, громадських організацій і національних держав, продемонструвати, що основним предметом будь-яких органічних конституційних відносин є політична активність; дослідити коло питань про поняття, джерела, структуру такої активності та її основні види; поглибити та систематизувати знання про юридичну природу політичних конституційних прав і свобод людини.

Вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Політичний предмет конституції» базується на знаннях та вміннях, отриманих аспірантами та здобувачами при вивченні навчальних дисциплін: «Конституційне право України», «Теорія і філософія права», «Логіка», «Історія держави і права України та зарубіжних країн» тощо.

Знання та вміння, отримані аспірантами в процесі вивчення навчальної дисципліни «Політичний предмет конституції», сприяють успішному вивченню здобувачами ступеня доктора філософії цілої низки інших навчальних дисциплін, спрямованих на формування професійних знань та умінь.

4. Опис навчальної дисципліни:

- кількість кредитів ЄКТС – 7;
- загальна кількість годин – 210;
- термін викладання – один семестр (3).

5. Перелік предметних компетентностей здобувача вищої освіти

(компетентності для програми навчальної дисципліни визначаються з урахуванням компетентностей, закріплених в освітньо-професійній програмі (базова компонента) і профілі програми освітнього рівня бакалавра/магістра).

Предметні компетентності здобувача вищої освіти, сформовані в результаті засвоєння навчальної дисципліни «Політичний предмет конституції»:

ПК – 1. Здатність розуміти сутність, головні риси та елементи модерного конституціоналізму.

ПК – 2. Здатність глибоко розуміти зміст, роль та значення базових конституційних цінностей.

ПК – 3. Знання джерел формування американського та європейського конституціоналізму.

ПК – 4. Здатність розуміти значення ідей політичної свободи, загальної філософії індивідуалізму, причин обмеження держаної влади, сенс політичних прав і свобод, правової держави та верховенства права з метою побудови ліберально-демократичної правової держави.

ПК – 5. Знання основних етапів становлення та розвитку світового та вітчизняного конституціоналізму

ПК – 6. Здатність глибоко розуміти призначення основоположних конституційних принципів.

ПК – 7. Розуміння політико-правового змісту засад конституційного ладу України.

ПК – 8. Здатність самостійно досліджувати науково-теоретичні і науково-практичні проблеми сучасного конституційного права.

ПК – 9. Уміння виявляти й аналізувати проблематику конституційно-правового регулювання в політичній сфері.

ПК – 10. Здатність визначити головні напрямки конституційного реформування в широкій царині політичних правовідносин.

ПК – 11. Здатність до поглибленого аналізу практичного застосування Конституції України та чинного конституційного законодавства в політичному середовищі.

ПК – 12. Здатність критично аналізувати діяльність Конституційного Суду України в сфері політичних правовідносин.

ПК – 13. Здатність робити обґрунтовані та вмотивовані висновки при вирішенні низки профільних (політична активність спеціальних суб'єктів) завдань з конституційного права.

ПК – 14. Уміння переконливо обґрунтовувати власну позицію і власне бачення при розгляді завдань з визначення предмету конституційного права.

ПК – 15. Здатність ефективно використовувати положення теорії конституційного права при вирішенні широкого кола реально існуючих проблем прикладного рівня.

ПК – 18. Здатність тлумачити та застосовувати норми конституційного права в процесі юридичної практики.

ПК – 19. Здатність самостійно складати проекти правових документів при вирішенні завдань з конституційного права.

ПК – 20. Здатність брати участь у розробці проектів нормативно-правових актів за обраною спеціалізацією.

ПК – 21. Здатність надавати корисні консультації та обґрунтовані висновки при вирішенні конституційно-правових проблем.

ПК – 22. Володіння проблематикою конституційного забезпечення демократії (народоправства).

У результаті засвоєння навчальної дисципліни аспірант чи здобувач повинен демонструвати наступні результати навчання:

Результати навчання за спеціальністю

РНС НД – 1. Демонструвати здатність до розвитку інтелектуального потенціалу на основі глибокого розуміння категоріально-понятійного апарату навчальної дисципліни «Політичний предмет конституції».

РНС НД – 2. Здійснювати системний аналіз правових явищ та процесів у політичній (не лише державній) сфері.

РНС НД - 3 . Знати та розуміти інституційні засади, форми та методи конституційного регулювання в політико-правовій сфері.

РНС НД – 4. Пояснювати природу й зміст конституційно- правових інститутів, призначених юридично забезпечувати та оформлювати політичну поведінку людей та організацій.

РНС НД – 5. Демонструвати знання та розуміння особливостей правового регулювання політичних відносин.

РНС НД – 6. Демонструвати здатність до коректного застосування термінології з питань конституційного забезпечення політичних прав і свобод.

РНС НД – 7. Аналізувати феномен конституціоналізму у політичній сфері.

РНС НД – 8. Вміти презентувати результати власних досліджень стосовно співвідношення норм конституційного права України з правовими нормами законодавства ЄС в політичній сфері.

РНС НД – 9. Вміти застосовувати логічний, критичний і системний аналіз при тлумаченні при тлумаченні конституційно-правових світових процесів.

РНС НД – 10. Виявляти проблеми в сучасному політичному житті України, вирішення яких вимагає нових юридичних технологій.

РНС НД – 11. Здатність здійснювати тлумачення конституційних норм в сфері юридичного оформлення широкого спектру політичної активності.

РНС НД – 12. Здатність розкрити потенціал політичної свободи як органічного фундаментального фактору сучасного життя індивіда та суспільства в цілому.

РНС НД – 13. Виокремлювати юридично значущі факти і формулювати обґрунтовані правові висновки.

РНС НД – 14. Використовувати правничу термінологію у процесі професійної діяльності.

РНС НД – 15. Вміти відшукувати професійну інформацію й використовувати інформаційні технології і бази даних для професійної діяльності.

РНС НД – 16. Виявляти проблеми у сучасному правовому житті України, вирішення яких вимагає нових систем утворюючих знань і прогресивних технологій.

РНС НД - 17. Демонструвати здатність використання національних та міжнародних джерел інформації при підготовці до практичних занять з навчальної дисципліни «Політичний предмет конституції».

РНС НД – 18. Розуміти недоліки та прогалини конституційно-правового регулювання та пропонувати шляхи його удосконалення.

РНС НД – 19. Демонструвати здатність пропонувати способи вирішення правових проблем з використанням наявних теоретичних і прикладних знань.

РНС НД – 20. Здатність здійснювати тлумачення конституційних норм.

2. Анотація програми та основні теми навчальної дисципліни

2.1. Анотація програми навчальної дисципліни

1. Політичний предмет конституції в цілому.

Змістовне наповнення.

Набути глибокі знання про те, що основним предметом органічних конституційних відносин є політична активність. Дослідити коло питань про поняття, джерела, структуру політичної активності та її основні види.

Показати, що конституційному регулюванню політичних відносин передують «органічне» (неправове) нормування політичного життя. Навчити розрізняти органічні й позитивно закріплені норми політичної поведінки. Дослідити структуру феномену політичного як активності держави та її агентів, з одного боку, а також активності громадянського суспільства та його суб'єктів – з іншого.

Пояснити природу політичних відносин (стосунків) як основного предмету конституційного регулювання в євроатлантичному світі. Вказати на види політичної активності, які вимагають специфічних засобів правового регулювання. Зокрема, громадянському суспільству та його членам більшою мірою імпонує диспозитивний метод (свобода), а для держави та її агентів мають бути задіяні механізми раціонального обмеження їх бюрократичної активності. Аспіранти повинні зрозуміти особливості ставлення сучасних конституцій до *категорії політичної свободи* в цілому, глибоко усвідомити нагальну потребу в розвитку України як реально правової й демократичної держави.

Розкрити зміст політичної активності (поняття, джерела, структура, види). Звернути увагу на особливості еволюційної, революційної, теоретичної, масової, індивідуальної, конструктивної, деструктивної, векторної та хаотичної політичної активності. Навчитися розуміти контекст свободи як фундаментального фактору політичної поведінки; дослідити співвідношення органічних та конституційних (писаних) норм політичної активності. Навчитися виокремлювати ключові засади («аксіоми») євроатлантичного конституціоналізму та порівнювати їх з посттоталітарним нормативними можливостями Основного Закону України. Важливим є також навчитися розібратися в перспективах подальшого розвитку Основного Закону України в політичній сфері.

2.Сучасні проблеми конституційного гарантування політичних прав і свобод людини.

Змістовне наповнення.

Вказати на загальнотеоретичні і методологічні аспекти функціонування політичних прав і свобод людини. Звернутися до оновленого визначення юридичної природи політичних конституційних прав. Вказати на органічні права та їх сучасне відображення в позитивному конституційному законодавстві. Підняти проблематику новітньої класифікації політичних конституційних прав і свобод людини. Нагадати про специфіку політичних прав і свобод, звернути увагу на реліктове постсоціалістичне («колективістичне») обґрунтування політичних прав і свобод в Україні. Дослідити питання про легітимні обмеження в реалізації політичних конституційних прав. Усвідомити основні критерії конституційності обмеження реалізації політичних прав і свобод людини.

Трискладовий тест в практиці КСУ. Рішення від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу).

Юридичні позиції Конституційного Суду України, сформульовані у рішеннях по справах, пов'язаними із реалізацією та захистом політичних прав і свобод людини (щодо конституційного принципу рівності; щодо права людини на захист свого життя; на свободу та доступ до інформації; на свободу думки, слова та преси; щодо права на об'єднання, а також права брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах; щодо права вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; стосовно права на мирні зібрання тощо).

Особливості прав юридичних осіб (свобода преси в розрізі свободи ЗМІ) в позиціях КСУ.

Навести позиції Конституційного Суду України та ЄСПЛ з проблем сучасної реалізації політичних прав і свобод людини. Нагадати про моральні обов'язки людини, їх політичну природу, критерії класифікації, практичні проблеми, що виникають з цього приводу.

Дослідити питання про те, що являє собою сучасне гарантування політичних прав і свобод людини через політичну свободу і широкий ринок, пряму дію Конституції України та судовий захист людських прав. Проаналізувати сильні й слабкі місця індивідуальної конституційної скарги в Україні.

3. Ліберально-демократичні (політичні) засади конституційного ладу України.

Змістовне наповнення.

Розкрити конституційний вимір, так званої, «простої» (посттоталітарної) та ліберальної демократії в Україні, їх історико-теоретичні аспекти. Розглянути питання безпосередньої та представницької демократії. Уточнити місце ліберальної демократії в системі цінностей конституційного ладу України. Вказати на проблематику політичного лібералізму в правових позиціях Конституційного Суду України, проаналізувати досвід конституційного оновлення сучасної України в контексті пошуку досконалої політичної системи. Розглянути шляхи можливого удосконалення інституту референдуму, виборчих прав, інформаційних можливостей індивіда, а також індивідуальної конституційної скарги в політичній сфері.

2.2. Основні розділи навчальної дисципліни

Назва	Кількість кредитів в ЄКТС	Усього годин	Аудиторні заняття (контактні)				Самостійна робота здобувачів
			Лекції	Практичні заняття	Семінарські заняття	Інші види занять**	
1. Політичний предмет конституції в цілому.	3	90	20		8		62
2. Сучасні проблеми конституційного гарантування політичних прав і свобод людини.	2	60	10		6		44

* вказуються інші види аудиторних занять здобувача вищої освіти, якщо вони використовуються при вивченні навчальної дисципліни – кейс – стадії, групові проекти, колоквіум та ін.

	3. Ліберально-демократичні (політичні) засади конституційного ладу України.	2	60	10		6		44
Разом:	3	7	210	40		20		150

3. Вимоги викладача

Для успішного засвоєння курсу «Політичний предмет конституції» здобувач має:

- регулярно відвідувати лекційні та практичні заняття;
- систематично, системно й активно працювати на лекційних і практичних заняттях;
- відпрацьовувати пропущені заняття або незадовільні оцінки, отримані на заняттях;
- виконувати у повному обсязі завдання, поставлені у навчальному посібнику, які вимагає підготувати викладач, належна їх якість;
- виконувати контрольні та інші самостійні роботи;

При підготовці до практичного заняття ознайомитися з конспектом лекцій з даної теми. Для підготовки розгорнутих відповідей з поставлених питань необхідно використовувати додаткову літературу, в тому числі періодичні наукові видання, наукові монографії, судову практику. З ряду тем дисципліни як проблем, що вирішуються на практичних заняттях, можуть бути обрані з програми і такі, які не отримали детального висвітлення в лекційному курсі. У цьому випадку здобувачам необхідно звернути увагу на самостійне опрацювання літератури з даних питань.

Виконання практичних завдань здійснюється у окремому конспекті (зошиті) для практичних занять. Здобувач під час роботи на практичних заняттях має доводити і відстоювати свою точку зору при обговоренні питань, демонструвати повноту наукових знань і переконливість наведених доводів при вирішенні казусів, уміння аналізувати, тлумачити і пояснювати нормами національного права свої рішення, здатність аналізувати судову та правозастосовну практику.

4. Контрольні заходи результатів навчання

Контроль знань, отриманих під час вивчення навчальної дисципліни «Політичний предмет конституції» здійснюється з урахуванням бально-рейтингової системи.

4.1. Розподіл балів між формами організації навчального процесу і видами контрольних заходів

лекції – 0 балів;

семінарські заняття – 20 балів;

виконання завдань СРЗ – 10 балів;

педагогічний контроль (написання підсумкових робіт (тези, статті, авторські ессе) 10 балів ,

залік – 60 балів.

Разом: 100 балів.

Підсумки педагогічного контролю за накопичувальним принципом і є підставою допуску до заліку. Якщо здобувач набрав протягом семестру за підсумками рубіжного і поточного контролю менше половини максимальної оцінки (60%) з навчальної дисципліни, то він до заліку не допускається.

4.2. Шкала підсумкової оцінки знань аспірантів (за умови диференційного заліку)

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється відповідно до такої шкали:

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за 100-бальною шкалою, що використовується в НЮУ
A	Відмінно – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5	90 – 100
B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80 – 89
C	Добре – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75 – 79
D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70 – 74
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії		60 – 69
FX	Незадовільно – потрібно попрацювати перед тим, як перескладати	2	35 – 59

F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		1 – 34
---	---	--	--------

4.3. Методи педагогічного контролю

1) традиційні:

• *методи усного контролю:*

- індивідуальне опитування,
- вирішення практичних завдань, казусів тощо;
- обговорення винесених в планах семінарських занять питань тем;
- групова робота при вирішенні конкретних завдань;
- індивідуальні доповіді на заздалегідь узгоджену з викладачем тему/аналіз - конкретної наукової статті (статей), монографії, судової практики.

• *методи письмового контролю:*

- вирішення тестових завдань,
- написання контрольних робіт, есе у межах запропонованих тем тощо;

2) **інноваційні методи:** портфоліо, презентації, кейс-вимірювачі, есе тощо;

3) **методи самоконтролю:** уміння самостійно оцінювати свої знання, проходити тестування онлайн, peer review тощо.

5. Самостійна робота здобувачів полягає у:

- виконанні домашніх завдань, пов'язаних з підготовкою до практичних занять та лекцій з навчальної дисципліни «Політичний предмет конституції» ;

- доопрацюванні матеріалів лекції на основі рекомендованої наукової літератури;
- вирішенні задач, запропонованих на вибір аспірантам для ґрунтовного оволодіння навчальним матеріалом (виконання тестів та інших форм завдань);
- підготовці доповідей та презентацій за тематикою практичних занять;
- роботі в інформаційних мережах, пов'язаної з пошуком та аналізом інформації, необхідної для підготовки до практичних занять та лекцій з навчальної дисципліни «Політичний предмет конституції» ;
- підготовці та публікації наукових статей, тез тощо;
- підготовці есе з обраної наукової проблематики навчальної дисципліни «Політичний предмет конституції» .

Показники академічної активності

та додаткових освітніх досягнень аспірантів:

- відвідування лекцій та практичних занять з навчальної дисципліни «Політичний предмет конституції» ;
- обов'язкове ведення конспектів лекцій, стисле конспектування наукової та монографічної літератури;
- публічні виступи за обраною темою з навчальної дисципліни «Політичний предмет конституції» перед викладачами та студентами на наукових гуртках з конституційного права України;
- здобутки, що підтверджені документально (публікації у наукових фахових виданнях України, грамоти, дипломи тощо).

6. Інформаційне забезпечення самостійної роботи здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії

1. Основна література:

Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141 (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2222-IV від 08.12.2004, ВВР, 2005, № 2, ст.44; № 2952-VI від 01.02.2011, ВВР, 2011, № 10, ст.68; № 586-VII від 19.09.2013, ВВР, 2014, № 11, ст.142; № 742-VII від 21.02.2014, ВВР, 2014, № 11, ст.143; № 1401-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 28, ст.532).

Загальна декларація прав людини // Права людини: Міжнародні договори України. – Київ: 1992.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4.11.1950 р. // Права людини: Міжнародні договори України. – Київ: 1992.

Хартія засадничих прав Євросоюзу 2009 р.

Бейлін Б. Идеологические истоки Американской революции. – М.: Новое изд-во, 2010.

Джеймисон Ф. Постмодернізм або логіка культури пізнього капіталізму. – Київ: Курс, 2008.

Морис Я. Чому Захід панує натеper. – Київ: Кліо, 2014.

Мизес Л. фон. Всемогутее правительство. Тотальное госудасртво и тотальная война. Москва-Челябинск: 2013.

Фергюсон Н. Цивілізація. Як Захід став успішним. – Київ: Наш формат, 2017.

Форбс С., Эймс Э. Манифест свободы. – М.: Азбука, 2014.

Речицький В.В. Конституціоналізм. Коротка версія. – Харків: Права людини, ХПГ, 2014. – 264 с.

Речицький В.В. Конституційне ABC. – Харків: Права людини, 2016. – 408 с.

Речицький В. Неформальний конституціоналізм. – Харків: Права людини, 2018. – 356 с.

Речицкий В. Политический предмет конституции. – Киев: Дух и Литера, 2012. – 728 с.

2. Додаткова (факультативна) література:

Байрачная Л.К. Символические аспекты легитимации государственной власти // Гуманітарний часопис. Збірник наукових праць. – Харків: ХАІ. - 2015 . - № 2 . - С. 82-95

Баулін Ю.В. Новий конституційний формат діяльності Конституційного Суду України: конституційна скарга / Ю. В. Баулін // Право України. - 2016. - № 7. - С. 19-23

Баулін Ю. Двадцять років вітчизняної конституційної юрисдикції / Ю. Баулін // Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 4-5. – С. 23-40.

Берченко Г. В. Концепція установчої влади та її розвиток в Україні / Г. Берченко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. - 2014. - № 1137, вип. 18. - С. 66-69.

Берченко Г.В. Попередній контроль за змінами Конституції: юридичні позиції Конституційного Суду України // Право і суспільство. – № 6. – 2019. - С. 9-16.

Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз. – Харків : Право, 2018. – 384 с.

Веніславський Ф. В. Конституційний Суд України в механізмі забезпечення стабільності конституційного ладу / Ф. В. Веніславський // Вісник Конституційного Суду України. – 2010. № 2. – С. 130-137.

Гультай М.М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного права. Курс лекцій. - Київ: «Центр учбової літератури», 2019. -270 с.

Кампо В. Стан та перспективи розвитку наукових доктрин конституційної юстиції в Україні / В. Кампо // Юрид. журн. - 2012. – № 7/8. – С. 68-75.

Конституційне право України: підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летнянчин, Ф.В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т.М. Слінько. – Х.: Право, 2020. – 592 с.

Конституційна юрисдикція: підручник / Ю. Г. Барабаш, І. І. Дахова, О. П. Євсєєв та ін. / за ред.. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова. – Х.: Право, 2012. – 168 с.

Слінько Т.М. Гарантування свободи слова як елемент сучасного конституціоналізму. Право України, №4. 2018. С.108-126 .

Савчин М.В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму. – Ужгород: РІК-У, 2018. – 439 с.

Стрижак А. А. Конституція України в актах Конституційного Суду України (аналіт. огляд та комент.) / А. Стрижак. – К.: Ін Юре, 2010. – 631 с.

3. Електронні ресурси:

Сайт Верховної Ради України: <http://rada.gov.ua/> .

Сайт Конституційного Суду України: <http://www.ccu.gov.ua/> .

Сайт Верховного Суду України: <http://www.scourt.gov.ua/>.

Сайт Вищого Адміністративного Суду України: <http://www.vasu.gov.ua/>

Сайт Європейського Суду з прав людини: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>.

Сайт Харківської правозахисної групи: <http://khpg.org/>.

Сайт Української Гельсінської спілки з прав людини:
<https://helsinki.org.ua/articles/ukrajinska-hromadska-hrupa-spryyannya-vykonannyu-helsinskyh-uhod/>.